

Пилипенко Ю. О.

*старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

ПРЕЮДИЦІЙНІ ФАКТИ: ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН

Одними з основних гарантій законності та обґрунтованості судового рішення є повне з'ясування судом обставин, що мають значення для справи, доведеність обставин, що мають значення для справи, правильне застосування норм процесуального права [1, ст. 213]. Особливої уваги як з боку наукового співтовариства, так і практиків, заслуговує проблема неоднаковості застосування частини 3 статті 61 Цивільного процесуального кодексу України в процесі розгляду судових справ, предметом яких є майнові права та обов'язки осіб, що проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу.

Відповідно до зазначеної норми, обставини, встановлені судовим рішенням у цивільній, господарській або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини [1, ст. 61]. В теорії права такі обставини визначаються як преюдиційні факти [2].

Так, суди першої та апеляційної інстанцій, вирішуючи справи про визнання права спільної сумісної власності фактичного подружжя, про поділ спільного майна фактичного подружжя, про визнання договорів по відчуженню нерухомого майна, придбаного за час перебування у фактичному шлюбі, недійсними та ін., не раз ухвалювали рішення, якими по суті вирішували майновий спір. При цьому, під час розгляду таких справ, суди не приділяли належної уваги дослідженню та не давали відповідної оцінки тим обставинам у справі, які стосувалися безпосередньо встановлення фактичних шлюбних відносин учасників таких спорів. Наприклад, вирішуючи майновий спір, суди в своїх рішеннях посилались як на преюдиційні факти на пояснення та доводи сторін, які вони давали суду у попередніх справах (про розірвання шлюбу, про стягнення алімен-

тів, про зменшення розміру аліментів, тощо), зокрема про те, що сторони перебували між собою у фактичних шлюбних відносинах. Посилаючись на подібні пояснення, відображені в попередніх судових рішеннях, що набрали законної сили, суди, вирішуючи майновий спір між тими самими сторонами, виходили з того, що факт перебування сторін у фактичних шлюбних відносинах вже встановлений рішенням суду, що набрало законної сили, і повторному доказуванню не підлягає згідно з ч. 3 ст. 61 ЦПК України.

Із подібним застосуванням судами норм процесуального права не погоджується колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України, зазначаючи, що «преюдиційність фактів, які відповідно до ч. 3 ст. 61 ЦПК України не підлягають доказуванню, ґрунтується на правовій властивості законної сили судового рішення і визначається його суб'єктивними (ті самі особи (особа) або правонаступники) і об'єктивними (предмет спору, предмет доказування) межами, за якими сторони чи інші особи, які брали участь у справі, а також їх правонаступники, не можуть знову оспорювати в іншому процесі встановлені судом в рішенні у такій справі факти і правовідносини» [3].

Так, наприклад, якщо предметом позову у справі буде матеріально-правова вимога про розірвання шлюбу, то, виходячи зі змісту позовних вимог (предмету позову), відповідно до ст. 215 ЦПК України при ухваленні рішення підлягатимуть встановленню обставини щодо сторін, часу і місця реєстрації шлюбу, час та причини фактичного його припинення, мотиви, з яких суд визнає неможливість (можливість) збереження сім'ї та висновки щодо інших заявлених вимог (майнового спору, місця проживання дітей тощо). В процесі розгляду такої справи суди з урахуванням змісту норм ст. ст. 27, 36, 105, 110, 112, 114 СК України, ст. ст. 214, 215 ЦПК України не можуть вирішувати питання щодо характеру правовідносин сторін, які мали місце до чи після його реєстрації (фактичних шлюбних відносин), оскільки відповідно до положень статей 10 і 11 ЦПК України суд розглядає цивільні справи в межах заявлених позивачем вимог. Звідси обставини, що не входили до предмету дослідження і оцінки суду, а саме факти перебування сторін у фактичних шлюбних відносинах до чи після реєстрації ними шлюбу, не можуть вважатися встановленими – преюдиційними фактами, тобто такими, що не підлягають доказуванню в процесі розгляду наступної судової справи між тими ж сторонами про поділ майна. В цьому разі сторона, яка зацікавлена у визнанні судом факту проживання однією родиною без реєстрації шлюбу, має можливість звернутись до суду з окремою заявою про встановлення факту, що має юридичне значення в порядку, визначеному ст.ст. 256–259 ЦПК України. Вказані норми ЦПК України вимагають від заявника надати суду відповідні належні та допустимі докази, а від суду – дотримання процедури їх дослідження та оцінки. Ухвалюючи рішення по такій справі суд повинен виходити з досліджених та доведених обставин – фактів, встановлених в процесі розгляду такої заяви. Саме такі обставини будуть мати преюдиційне значення і будуть достатніми для правильного застосування ст. 74 СК України [4, ст. 74] у наступній справі.

При застосуванні ст. 74 СК України слід враховувати, що правило зазначеної норми поширюється на випадки, коли чоловік та жінка не перебувають у будь-якому в іншому шлюбі і між ними склалися усталені відносини, що притаманні

подружжю (спільне проживання, спільне ведення домашнього господарства та спільний бюджет, придбання майна для потреб сім'ї). При вирішенні спору про поділ майна необхідно ретельно, в порядку, визначеному законом, встановити як обсяг спільного нажитого майна, так і з'ясувати час та джерела його придбання. В даному випадку, рішення суду, яким встановлено факт проживання жінки та чоловіка однією родиною без реєстрації шлюбу міститиме такі преюдиційні факти як: факт спільного проживання, строк спільного проживання, момент фактичного виникнення та фактичного припинення відносин тощо. Правильне застосування ч. 3 ст. 64 ЦПК України в таких справах є гарантією захисту прав учасників подібних правовідносин.

Приймаючи до уваги викладене, можна зробити висновок про те, що преюдиційні факти – це такі юридичні факти, які встановлені ухвалою, рішенням чи вироком суду, що набрали законної сили та які не підлягають доказуванню при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої їх встановлено.

Преюдиційність ґрунтується на правовій властивості законної сили судового рішення і визначається його суб'єктивними і об'єктивними межами, за якими сторони та інші особи, які брали участь у справі, а також їх правонаступники не можуть знову оспорювати в іншому процесі встановлені судовим рішенням у такій справі правовідносини.

Не має преюдиційного значення оцінка судом конкретних обставин справи, які не були безпосередньо предметом судового розгляду та які сторонами не доводились.

Окремі фактичні обставини у справі, які не входили до предмету судового розгляду, щодо яких сторонами не надавалось належних та допустимих доказів, оцінку яким ні сторони, ні суд при ухваленні рішення не давали, щодо яких в мотивувальній частині рішення не було застосовано норму матеріального права, яка регулює такі правовідносини, а також обставини, щодо яких не розглядалось питання на предмет того, що вони були підтверджені певними засобами доказування, визначеним законом, і відповідно не підтверджувались іншими засобами доказування, не можуть вважатись такими, що були встановлені рішенням суду та не підлягають доказуванню відповідно до ч.3 ст. 64 ЦПК України.

Отже преюдиційне значення можуть мати лише ті факти, щодо наявності або відсутності яких розглядався спір, і які були предметом доказування, були доведені належними та допустимими доказами, оцінку яким давали сторони та суд при ухваленні рішення.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/stru#Stru> – станом на 08.11.2014 року.
2. Науково-практичний коментар до Цивільного процесуального кодексу України. [Електронний ресурс] / Народний правовий портал. – Режим доступу: <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/gpk/93-gpk/4702-61.html> – станом на 08.11.2014.

3. Ухвала Верховного Суду України від 13.10.2014 року справа за № 6-29347св10. [Електронний режим] / Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/11970846> – станом на 08.11.2014 року.
4. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 за № 2947-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>. – станом на 08.11.2014 року.